

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA MACAR YAHUDİLERİ VE TÜRKİYE (1939- 1945)

Melek Çolak*

Özet

XIX. yüzyıl sonuna kadar Macaristan'da, Macar Yahudileri, ekonomik yaşamda önemli bir düzeye gelmişlerdir. Macaristan'ın, Trianon Antlaşması ile topraklarının çoğunu kaybedince, iki dünya savaşı arasında revizyonist özelemlerle Almanya ve İtalya'ya yakın bir dış politika izlemesi, Macar Yahudilerini etkilemiştir.

Bu çalışmada I. ve II. Dünya Savaşı arasında Macaristan'da Yahudi aleyhtarlığını hazırlayan koşullar, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Cumhuriyetinin Macar Yahudilerine yaptığı yardım ortaya konularak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Macar, Yahudi, Turan, Macaristan, Türkiye, Savaş, Almanya, Revizyonizm.

Abstract

Till the end of 19th century, Hungarian Jews gained an important economic position in Hungary. When Hungary lost most of its land with the signing of Trianon Treaty, it decided to follow a foreign policy very similar to the ones followed by Germany and Italy with the hope of regaining its land, and this had some impacts on Jews.

The present study deals with the conditions leading to the emergence of anti-Semitism in Hungary by pointing out the aids made by Turkish State to Hungarian Jews during the 1st and 2nd World Wars.

Key Words: Hungarian, Jew, Turan, Hungary, Turkey, War, Germany, Revisionism

GİRİŞ

Osmanlı döneminde Macaristan'da yerleşim merkezlerinde Hıristiyanlarla birlikte Yahudiler yer almaktadır. Büyük ticaret merkezlerinde kısıtlı da olsa var olan kozmopolit atmosferin içinde, Ermeni, İtalyan veya Rum tüccarlarının yanı sıra, az sayıda Yahudi ailesi de bulunmakta idi.¹ Budin'de tüccarlar arasında önemli bir grup teşkil eden Yahudi tüccarların bir kısmı, İspanya'dan gelerek Balkanlara yerleşen ve daha sonra Budin'e göç eden,

---

* Doç.Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, cmelek@mu.edu.tr

¹ Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristan'ında Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul, 2001, s.18.

böylece Balkanlardaki tanıdıkları ile ticari iletişimini sürdüren ailelerden oluşuyordu. Bunlara Budin’de oturup Hıristiyan himayesinde bulunan Alman ve Polonya kökenli Orta Avrupa Yahudileri de eklenmiştir.² Macaristan’da ticaret ve fabrika sanayinin kalkınmasını sağlamak için 1840 yılında kendilerine serbest iskan hakkı verilen Yahudiler, Galiçya’dan kalkarak kitle halinde Macaristan’ın doğu kısımlarına gelmişlerdir. Başlangıçta kendilerini Alman saymakta iken 1840’lı yıllarda şehir ahalisi ile birlikte Macarlaşmaya başlamışlardır.³ Nüfusları 1848’de 336.000 dolaylarında iken, 1910 yılına gelindiğinde nüfusun %5’ini oluşturacak biçimde 909.500 kişiye ulaşmıştır.⁴ 1894-1897 yılları arasında konsolos olarak Budapeşte’de bulunan Mehmet Asım Bey’in raporuna göre ise “Macaristan’ın idare merkezi olan Budapeşte’nin 5-600.000’lik nüfusunun 200.000’i servet ve ticaretin çoğunluğunu tekellerinde bulunduran Yahudi’dir.”⁵ XIX. yüzyıl sonuna kadar ekonomik alanda erişebilecekleri her şeye ulaşan Macaristanlı Yahudiler, sanayi, ticaret ve kredi yaşamını ele geçirmişlerdir.⁶ 1910 yılında sanayideki ücretlilerin %21.8’i, tüccarların %54’ü ve bankacılık ve finans sektöründeki işletmelerin %85’i, Yahudilerden oluşmakta idi. Bununla birlikte Yahudi toplumunun büyük kısmı fakirlik içerisinde idi. Ayrıcalıklı Yahudi aileleri içerisinde 25’i Fransız József tarafından baronluk, 290 Yahudi aile de soyluluk unvanları ile ödüllendirilmişlerdir.⁷

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA MACARİSTAN VE MACAR YAHUDİLERİ (1918-1939)

1920 yılında imzalanan Trianon Antlaşması ile sınırları iyice küçülen Macaristan’da⁸, 1930’lu yıllar, içte muhafazakar, dışta revizyonist istemlerle şekillenmiştir.⁹ 1932 sonbaharında başbakanlıktan ayrılan Gyula Károlyi’den hükümeti devralan Gyula Gömbös¹⁰ hükümet politikası olarak

---

² Özgüven, a.g.e, s.183.

³ F. Eckhart, *Macaristan Tarihi*, Çev: İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1949, s.187.

⁴ Nizam Önen, *İki Turan, Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2005, s.53.

⁵ Halime Doğru, “Macarlar ve Macaristan’a Dair Bir Layiha”, *Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.1, 1991, s.182.

⁶ “Magyarság és Zsidóság, A Zsidóság Gazdasági és Szellemi Hegemóniájának Kialakulása”, *Holnap*, 1939. Junius 16., II. évfolyam, 20.szám, s.1.

⁷ Önen, a.g.e, s.53.

⁸ Melek Çolak, “Macaristan’da Revizyonizm ve Balkan Paketi Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, S.8, 2005, s.1-4.

⁹ Önen, a.g.e, s.203.

¹⁰ *Bethlen István Emlékirata 1944*, Zrínyi Kiadó, Budapest 1988, s.123.

Trianon Antlaşmasının revizyonunu desteklerken¹¹, dış politikasında “*Mihver*” olarak adlandırılan Alman-İtalyan ittifakına yaslanmıştır.¹² Öte yandan 1920’lu yıllar Macar Turancı hareketin hem büyük bir sıçrama gerçekleştirdiği, hem de kendi içerisinde birbirleriyle rekabet, hatta karşıtlık içerisindeki akımlara dönüştüğü bir süreci ifade etmektedir. Aynı dönemde Macar iç politikası giderek sağa doğru kayarken, dış politikada revizyonist istemler daha da ön plana geçmeye başlamıştır.¹³

Budapeşte’deki Türk Büyükelçiliğinin 1933 yılı raporu Almanya’nın etkisinin yavaş yavaş hissedilmeye başladığının göstergesidir. Raporda şöyle denilmektedir:¹⁴

“Hitler taklitçiliği yapmak isteyen mebus Mesko ve taraftarları ehemmiyetsiz ise de memlekete epeyce Yahudi aleyhtarlığı yaptırmaya muvaffak olmuşlardır. Darülfünun talebesinin son günlerdeki nümâyişleri bunun neticesidir.”

1930’lardan itibaren Macar Turancıları arasında faşizm, özellikle Mussolini faşizminin taraftarlığı yaygınlaşmaya başlamıştır. Turancılık bu dönemde sadece ırkçılığı değil, ırkçılıkla birlikte yeni toplumsal yapılanmanın totaliter yöntemlerini de savunmakta idi. II. Dünya Savaşı arifesinde Macar Turancıları Hitler’den de önemli ölçüde etkilenecek, Yahudi karşıtlığını politikalarının merkezine almak ihtiyacı hissetmişlerdir. 1938 yılında yayımlanan bir broşürlerinde Macar olmak şöyle tanımlanmıştır:¹⁵

“İrki ve bilinci Macar olan herkes ve ırkı Yahudi olmayan, çok belirgin bir şekilde kuzey halklarının özelliklerini taşımayan, Akdeniz ırkından olmayan, ama bilinç olarak kendini Macar kabul eden herkes.”

Bu ırkçılığın temelinde, Yahudi kapitalizmine karşı çıkışın¹⁶ var olduğu söylenebilir.

Gyula Gömbös’ün ölümünden sonra hükümeti kurmakla görevlendirilen Kálman Darányi zamanında, 13 Mart 1938’de gerçekleşen “*Anschluss*”la birlikte Almanya’nın komşusu olan Macaristan’da aşırı sağcı yönelimler daha belirgin olmaya başlamıştır. Darányi öncekinden farklı olarak bu kez aşırı sağcı Macar Nazilerini himaye etmeye başlamıştır. Macar Nazileri olarak adlandırılan değişik grupların üye sayılarının 1938’de 75.000’e ulaştığı sanılmaktadır. Bu ortamda Macaristan’da 1938’de ilk Yahudi yasa tasarısı gündeme gelmiştir. Toplumsal ve iktisadi yaşamın

¹¹ Sándor Kánya, *Gömbös Kísérlete Totalis Fasisztá Diktatúra Megteremtésére*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1968, s.195.

¹² Bethlen István *Emlékirata*, s.129.

¹³ Önen, a.g.e, s.203.

¹⁴ Budapeşte Türk Büyükelçiliğinin 1933 yılı raporu. *BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü*, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 232,566.6., Dosya: 421/48. s.3.

¹⁵ Tarık Demirkan, *Macar Turancıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.34-35.

¹⁶ Önen, a.g.e, s.225-226.

dengesinin korunması gerekçesiyle tasarlanan yasa, Yahudilere bir takım sınırlamalar getiriyordu. 10 Mayıs 1938'de Amiral Miklós Horthy'nin Darányi'yi başbakanlıktan uzaklaştırıp Béla Imrédy'nin getirilmesiyle, hem sol hem de Macar Nazilerinin üzerine gidilmesine rağmen, 29 Mayıs'ta ilk Yahudi yasası Macar Parlamentosunda kabul edilmiştir.¹⁷

"Macaristan'da Yahudi meselesi" hakkında bilgi veren Tan gazetesi "Yahudilerin ancak %20 nispetinde memleketin hayatına iştirak edebileceklerini bildiren bu kanunda, bu nispetin azaltılmasının düşünüldüğünü" kaydetmektedir.¹⁸

"Macaristan'da yeni kanun" başlığı ile Macar Új Nemzet gazetesinden haber aktaran Tan ve Cumhuriyet gazetesi "Yahudiler hakkındaki kanunun değişikliği ile uğraşan komisyonun kanunda şu değişiklikleri yaptığını açıklamaktadır:¹⁹

"Memleket hayatının bazı kısımlarında beş ve bazı kısımlarında 20 sene olarak tespit edilen ilk kanun müddeti kısaltılmıştır. Şimdiye kadar zikredilmeyen bazı endüstriler için Hristiyanlarla Yahudiler arasında nispet tespit edilecektir. Milli hayatın bazı faal kısımlarına Yahudilerin iştirak nispeti %20'den daha az olacaktır."

1939 tarihli Holnap gazetesinde çıkan ve Macaristan'daki Yahudilerin ekonomik gelişmelerinin Macar toplumunun aleyhine olduğu yönündeki "Magyarság és Zsidóság, A Zsidóság Gazdasági és Szellemi Hegemóniájának Kialakulása" (Macarlar ve Yahudiler, Yahudilerin Ekonomik ve Fikri Hegemonyasının Oluşumu) adlı yazı, (bkz. Ek) Yahudilerin ekonomik hayatta oynadığı bu %20'lik role tepki olarak değerlendirilebilir.²⁰

Bu durumda Béla Imrédy'nin hükümete geçişinin faşizme kayışı yavaşlatmadığı görülmektedir. Artık Macaristan'da çeşitli Nazi hareketleri artmaktadır. Alman Nazileri, Macar Nazileri, toprak sahibi olmak isteyen köylüler ile gelenek halindeki Yahudi aleyhtarlığını manen beslemekte idiler. Öte yandan Almanya'nın çok kuvvetlenmesi, bizzat Hitlerin Trianon Antlaşmasının düzeltilmesine taraftar olması, Macaristan'da gayet hareketli bir Alman azınlığın bulunuşu, Almanya'nın Macar zirai ürünleri için büyük satış pazarı olması, aşırı sağ partilerin desteği olmakta idi.²¹ Tarık Demirkan'a göre kurulduğunda Turan'ı coğrafi bir kavram olarak algılayan ve ortak bir coğrafya üzerindeki halkların ekonomik birlikteliğini savunan Turancılık, artık sadece ırki değil, ırksal temizliği de savunan bir ideolojiye

¹⁷ Önen, a.g.e, s.204-205.

¹⁸ "Macaristan'da Yahudi Meselesi", *Tan*, 20.11.1938, s.9.

¹⁹ "Macaristan'da Yeni Kanun", *Tan*, 21.11.1938, s.10; *Cumhuriyet*, 21.11.1938 s.6.

²⁰ "Magyarság és Zsidóság, A Zsidóság Gazdasági és Szellemi Hegemóniájának Kialakulása", s.1.

²¹ V. Brugere Trelat, *Budapeşte'de Komünistlerin Duvar Dibi İdamları*, Çev: Firuzan Tekil, Göktük Yayınları, Şubat 1976, s.11.

dönüşmüştü.²² Trianon'dan kurtulmak ve yeniden Tarihi Macar Krallığı olarak adlandırılan bölgeyi ele geçirmek isteyen, Almanya'nın dış politika özelemlerini kendisi için uygun bulan, bulunduğu coğrafyada dayanabileceği başka bir güç olmaması, Batı Avrupa'nın iki lider devleti İngiltere ve Fransa'ya duyduğu tepki gibi nedenlerden dolayı Almanya'ya yakınlaşan, içte ise herhangi bir radikal düzen değişikliğinin arzulanmaması nedeniyle de bir taraftan Macar Nazilerine mesafe koyan Macaristan'ın²³ dış politikada Gömbös'ten beri süren İtalya ve Almanya ile dostluğa dayanan eğilimi, 2 Kasım 1938'de Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop ile İtalyan Dışişleri Bakanı Ciano'nun I. Viyana kararı ile Komárom, Érsekújvár Rozsnyó, Kassa, Ungvár ve Munkács kentlerinin dahil olduğu 12.103 km'lik bir toprak parçası, %86.5'i Macar 1.050.000 kişilik nüfusuyla Macaristan'a verilmesiyle, Kont Pál Teleki'nin ikinci kez başbakanlık görevine getirildiği dönemde Kárpatalja bölgesinin ele geçirilmesi, ikinci Yahudi yasasının çıkarılmasıyla devam etmiştir. 1 Eylül 1939'da Alman birliklerinin Polonya sınırını geçmesiyle II. Dünya Savaşı başladıktan ve 30 Ağustos 1940'da II. Viyana kararları ile elde ettiği toprak kazançlarından sonra Macaristan, 20 Kasım 1940'da Mihver devletlerine katılarak²⁴, Başbakan Kont Teleki'nin Hitlerin Alman birliklerinin Macaristan'dan geçmesi, ayrıca Macar ordularının Yugoslavya'ya taarruz etme teklifine boyun eğmemesi ve intiharından sonra savaşa girmiştir.²⁵ Pek çok Macar Hitler ordularının Macaristan'a girmesine Pál Teleki gibi karşı çıkmışlar²⁶, Yahudi kırımını onaylamamışlardır.²⁷ Fethi Vecdet Erkun "*birçok Macar'ın Teleki'nin mertçe bir politika izlediğini söylediklerini gerçekten Macar kamuoyunun savaşa istemediğini, ancak Nazi taraftarlarının Macaristan'ı o tarafta doğru ittiğini*" kaydetmektedir.²⁸ Savaş sırasında Macar gençliği de ister istemez Hitler ve Mussolini'nin propagandasının etkisi altında kalmış²⁹, üniversite öğrencileri Nazi taraftarları ve buna karşıt olanlar gibi gruplara ayrılmıştı.³⁰ Tan gazetesinin "*Macaristan'da Yahudi Aleyhtarı Tezahürat*" adlı haberinde öğrenci gösterilerinden bahsetmesi, daha savaş arifesinde bu olayların görüldüğünü göstermektedir.³¹ Erkun bu yılları ve Yahudi aleyhtarlığını şöyle anlatmaktadır:

²² Demirkan, a.g.e., s.33.

²³ Önen, a.g.e, s.204.

²⁴ Önen, a.g.e, s.205-206.

²⁵ Trelat a.g.e., s11-12; Önen, age., s.206-207.

²⁶ Fethi Vecdet Erkun, *Budapeşte'den Ankara'ya*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları: 2, Birinci Basım, Temmuz 1999, s.54.

²⁷ Erkun, a.g.e, s.102.

²⁸ Erkun, a.g.e, s.53.

²⁹ Erkun, a.g.e, s.93.

³⁰ Erkun., a.g.e, s.50.

³¹ "Macaristan'da Yahudi Aleyhtarı Tezahürat", Tan, 26.11.1938, s.5.

“... Sınıfımızda birçok arkadaşım da askere gitmişlerdi. Okuldaki düzenimiz bozulmuştu. Annemden gelen mektuplar da sıkı kontrolden geçiyor, açılıp bazı ecza maddeleri dökülerek gizli yazı olup olmadığına da bakılıyordu.”³²

“Esasen birçok Macar öğrenci de aşırı hareketlerden uzak duruyorlardı. Yalnız Mahmut Şevket Paşa'nın torunu olarak bilinen, bir Macar gazetesinde yazar olan Nazi taraftarı Şevket Beyle Macaristan'ın savaşa girişi üzerine tartıştığımı hatırlıyorum... Alman orduları Avrupa'da hızla ilerleye dursun, biz de derslerimize çalışıyorduk. Ama bir gün okul idaresinden bir talimat aldık. Bu talimata göre her öğrenci yedi kuşak Yahudi olmadığına dair belge getirecekti. Tabii biz orada birkaç Türk öğrencinin de yedi kuşak Müslüman olduğumuza dair formları doldurup, ilgili makamlardan tasdik ettirmemiz gerekiyordu. Bu durumu ailelerimize bildirdik. Gelen bilgiler yetersizdi. Başta ben olmak üzere Budapeşte Büyükelçiliğimize durumu bildirdik. Aksi halde üniversiteye devam edemeyecektik. Büyükelçiliğimiz bize yardımcı oldu. Yedi kuşak Müslüman olduğumuzu cevaplayan birer belge verdi. Bu belge ile üniversiteye devam ettik. Artık Musevi dininden olan Macarlarında telaşları artmıştı. Hatta üniversiteye devamı yasaklanan bir Macar öğrenci ve sınıf arkadaşımı ileriki yıllarda, son sınıfta alt katta laboratuvarında çalışırken dayaktan kurtardığımı hatırlıyorum. Onun yüzü gözü kan içinde idi. Ona gerekli tedaviyi yapmıştım.”³³

II. Dünya Savaşının ve Nazi Almanya'sının Yahudi aleyhtarı yasalarla etkisini hissettirdiği bu ortamda³⁴ Erkun bir dostunun isteği ile kendisine gönderilen bir Yahudi kadın ve çocuğu bir gecelik misafir ettiğini hatıralarında anlatmaktadır.³⁵

17 Mart 1944'de ise Almanya'ya çağrılan Macar Devlet Başkanı Amiral Horthy, Hitler'in huzuruna çıkmış, Hitler bu görüşmede Horthy'den Yahudilere karşı sert tedbirler almasını istemiş, ancak Horthy bu teklifi reddetmiştir.³⁶ Ayrıca Hitler, Alman birliklerinin Macaristan'a gireceğini bildirmiş ve 19 Mart 1944'te ilk Alman birlikleri Macaristan'ın işgaline başlamışlardır. İşgal öncesi Almanların Yahudi sorununu toptan çözmeleri konusundaki baskılarına direnen Horthy yönetimi, işgal sırasında Alman kontrolü altına giren ülkede Yahudilerin toplama kamplarına gönderilmesine seyirci kalmış, 1944 Haziran sonuna kadar toplam 440.000 Macar Yahudisi toplama kamplarına gönderilmiştir.³⁷

Erkun bu konuda şöyle demektedir:³⁸

---

³² Erkun, a.g.e, s.93.

³³ Erkun, a.g.e, s.50-51.

³⁴ Erkun, a.g.e, s.94-95.

³⁵ Erkun, a.g.e, s.90..

³⁶ Trelat, a.g.e., s.12.

³⁷ Önen, a.g.e., s.207.

³⁸ Erkun, a.g.e., s.91.

“... Mihver Devletleri insan haklarına sığınarak Yahudileri yakalayıp işkence kamplarına götürüyorlardı. Neden? Bu insanlar Yahudi yani Musevi oldukları için suçlu idiler. Bu suçluluk doğuştan başlıyordu. Belki bazı Yahudiler şu veya bu nedenle suçlu olabilirlerdi. Ama bu insanların köpeklerle eşit tutulmaları, birçok yerlere alınmamaları benim genç mantığımla uyuşamıyordu.”

Macar Türkolog Mária T. Nyiri'nin “Törökország és a Magyar Zsidóság” (Türkiye ve Macar Yahudileri) adlı makalesinde, emekli büyükelçi Semih Günver'in “Bir Kiraz Ağacı Olsaydım” adlı hatırasından naklettiği satırlar, Macar Yahudilerinin savaş yıllarındaki durumunu gözler önüne sermektedir:³⁹

“Váci caddesinin şık dükkanlarında her şey vardı. Lüks elbiseler, kürk mantolar, deri eşyalar, kaliteli porselenler. Tathıcı Gerbeaud son derece mutena. Fotoğraf uzmanı Angelo'nun Váci caddesindeki atölyesi daima dolu... Şatafatlı Çingene müziği...”

Bütün bunları niçin söylüyorum? Çünkü Museviler otellerden atılıyor. Göğüslerinde sarı yıldızla, sokaklarda insanların bakışlarından kaçan Museviler!, Midem bulandı... Farkına bile varmamak daha iyi olurdu.”

Bu ortamda bir Yahudi göçünün başladığını Erkun şöyle anlatmaktadır:⁴⁰

“Budapeşte, Romanya, Avusturya ve Polonya'dan kaçan insanların kuzey Afrika, Balkanlar ve Türkiye üzerinden İsrail'e ve ABD'ne kaçmakta olduklarını işitiyorduk. Hatta bir dostumun evinde Çekoslavakya'dan gelen bir Macar bay ile karşılaştım. Kendisi tıp doktoru idi. Anlattığına göre Çekoslavakya'dan Budapeşte'ye köy köy dolaşarak saman arabası içinde gelmişti. Olay şöyle olmuştu: Bu aile bir akşam evlerinde otururken kapı çalınmış, Nazi askerleri yarım saat içinde karısını, kızını bir tren istasyonuna, kendisini ise başka bir tren istasyonuna götürmüşlerdi. Hiçbirinin birbirinden haberi yoktu. Nereye götürülüyorlardı ? Bu zat iyilik ettiği bir kişi tarafından istasyondan son anda kaçırılmış, sonrada başının çaresine bakması için Macar hududunda salıverilmişti. Böyle olaylar pek çoktu.”

TÜRKİYE VE MACAR YAHUDİLERİ

Bu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti, Bardossy'nin yerine Başbakanlığa getirilen⁴¹ ve Türk Büyükelçiliğine sığınan İngiliz taraftarı Miklos Kallay'a⁴², sahip çıktığı gibi Macar Yahudilerine de sahip çıkmıştır.⁴³ Avrupa

³⁹ Mária T. Nyiri, “Törökország és a Magyar Zsidóság” *Ezredvég*, XIV. évfolyam 2004, Május, s.101.

⁴⁰ Erkun, a.g.e., s.94.

⁴¹ Trelat, a.g.e., s.11-12.

⁴² Erkun, a.g.e., s.102.

⁴³ Nyiri, a.g.m., s.101-104.

ülkelerindeki diğer Türk diplomatları gibi, savaş yıllarında Budapeşte’de konsolos olarak görev yapan Pertev Şevki Kantemir (1939-1942) ve Abdülahat Birden (1942-1944) Yahudilere yardım elini uzatmışlardır.⁴⁴ Budapeşte Türk Elçiliği, sığınmak isteyen Macar Musevi aileleri için pek çok Türkiye Cumhuriyeti pasaportu düzenlemiş, bu aileler bu sayede Türkiye üzerinden Filistin veya Amerika’ya gidebilmişlerdir. Marsilya Konsolosunun aracılığı ile Yahudi mültecileri taşıyan gemilerin Romanya’dan hareket etmesi gibi, Sakarya isimli Türk gemisi 6 Şubat 1940’da Macar Yahudileri ile Türk topraklarına doğru yola çıkmıştır. Adı Macaristan’da müzik sever çevrelerde Béla Bartok ile olan iş arkadaşlığı nedeniyle herkesçe bilinen Adnan Saygun, sadece eşi Irén Szalay’ın (Nilüfer Hanım) ailesini kurtarmamış, Türkiye’ye sığınan Macar Musevi aileleri için etkili girişimlerde bulunmuştur.⁴⁵ Türk Hükümeti Macar Yahudilerinin Türkiye’ye gelmesine izin vererek, çeşitli kurumlarda işe yerleştirmiş, çalışma izni vermiştir⁴⁶, istenildiğinde ikamet veya çalışma sürelerini uzatmıştır.⁴⁷ Başka bir ülkeye gitmek isteyenlere transit vize vererek yardım etmiştir.⁴⁸

Türkiye’de iş bulan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji (Dokübilim) Bölümüne atanan Musevi kökenli Péterfi ve annesi⁴⁹, Devlet Demiryolları Fen Heyeti’nde çalışan mühendis Jorj Ronai⁵⁰, İstanbul Bölge Sanat Okulu Mensucat Şubesi’nde çalışan László Birman⁵¹ bunlardan sadece birkaçıdır.

SONUÇ

Macaristan’da Osmanlı hakimiyeti döneminden beri varlığı gözlenen Macar Yahudileri ekonomik yaşamın içinde önemli bir rol oynamıştır. XX. yüzyılın

---

⁴⁴ Erkun, a.g.e., s.92.

⁴⁵ Nyiri, a.g.m., s.101. Nyiri bu makalesinde Türkiye’nin bu konuda yaptığı yardımın Macaristan’da bilinmediğini kaydetmektedir.

⁴⁶ B.C.A (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi): Bakanlar Kurulu Kararları, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 85.96.17; 86.22.19, Dosya: 88-199; 89.119.7., Dos. 243-473; 90.14.15; Dos. 243-498; 86.40.2., Dos. 88-203; 91.42.3., Dos. 88-244; 92.95.17; 88.78.6., Dos. 88-216; 108.42.3, Dos. 27-71; 90.19.13, Dos. 88-234; 98.32.13; 108.42.3, Dos. 27-71; 107.98.1; Dos. 27-42; 103.67.3; 97.17.20, Dos. 88-302; 96.86.16.

⁴⁷ BCA; 30.18.1.2, 86.29.19, Dos. 243-395; 93.126.9, Dos. 243; 107.84.8, Dos. 27-146. 112.74.18, Dos. 27-146; 93.110.3, Dos. 243; 117.68.1, Dos. 27-146; 103.77.8, Dos. 243-689; 89.112.19; 96.93.12 99.56.17; 100.94.7; 101.28.12 102.50.14; 108.42.3, Dos. 27-71.

⁴⁸ BCA; 30.18.1.2, 93.115.19, Dos. 239/137; 90.18.2, Dos. 88-230; 92.78.7, Dos. 88-261; 92.88.6, Dos. 88-268; 92.85.19, Dos. 88-264; 96.86.16; Dos. 88.234.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivindeki yukarıda 46., 47., 48. dipnotlarda verilmiş olan fon, bu konuda Türk Hükümetinin verdiği kararnamelemler ile doludur. Yalnız bazı kararların dosya numarası, bazılarının ise yer numarası bulunamadı.

⁴⁹ Nyiri, a.g.m., s.102;

⁵⁰ BCA, 30.18.1.2., 100.94.7.

⁵¹ BCA, 30.18.11., 92.95.17.

başlarında Trianon Antlaşması ile ekonomik açıdan zengin topraklarını kaybeden Macaristan'da, iki dünya savaşı arasında revizyonist özlemler artmaya başlamıştır. Macaristan'ın Almanya ve İtalya'ya yaklaşan dış politikası, ülkede yaşayan Macar Yahudileri için olumsuz bir durum olmuştur. Almanya'nın etkisiyle Yahudi aleyhtarlığı gündeme gelmiştir. II. Dünya Savaşının başlamasıyla Macaristan'da zor durumda kalan Yahudilere Türkiye kucak açmıştır. Çeşitli kurumlarda insan gücü olarak onların çalışmalarından faydalanmıştır. Aynı zamanda II. Dünya Savaşının onları ölüme gönderdiği zor şartlardan kurtararak onlar için yaşam sahası olmuştur.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi): *Muamelat Genel Müdürlüğü Fonu*
Bakanlar Kurulu Kararları Fonu

II. KİTAPLAR

- Bethlen István Emlékirata 1944*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1988.
DEMİRKAN, Tarık; *Macar Turancıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul, 2000.
ECKHART, F.; *Macaristan Tarihi*, Çev: İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara, 1949.
ERKUN, Fethi Vecdet; *Budapeşte'den Ankara'ya*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları:2, Birinci Basım, Temmuz 1999.
KÁNYA, Sándor; *Gömbös Kísérlete Totalis Fasisztá Diktatúra Megteremtésére*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968.
ÖNEN, Nizam; *İki Turan, Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İletişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2005.
ÖZGÜVEN, Burcu; *Osmanlı Macaristan'ında Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001.
TRELAT, V. Brugere; *Budapeşte'de Komünistlerin Duvar Dibi İdamları*, Çev: Firuzan Tekil, Göktürk Yayınları, Şubat, 1976.

II. MAKALELER

- ÇOLAK, Melek; "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Paktı Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1939)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, S.8, 2005, s.1-14.

DOĞRU, Halime; "Macarlar ve Macaristan'a Dair Bir Layiha", *Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.1, 1991, s.171-195.

"Macaristan'da Yahudi Aleyhtarı Tezahürat", *Tan*, 26.11.1938, s.5.

"Macaristan'da Yahudi Meselesi", *Tan* 20.11.1938, s.9.

"Macaristan'da Yeni Kanun", *Cumhuriyet*, 21.11.1938, s.6.

"Magyarság és Zsidóság, A Zsidóság Gazdasági és Szellemi Hegemóniájának Kialakulása", *Holnap*, 1939. Junius 16., II. évfolyam, 20.szám, s.1.

NYÍRÍ, T. Mária; "Törökország és a Magyar Zsidóság", *Ezredvég*, XVI. évfolyam, Május, 2004, s.101-104.

